

La immigració exterior a Suïssa: entre el manteniment de la llengua d'origen i l'adopció de la llengua d'acollida

GEORGES LÜDI
Universitat de Basilea

1. Vers una Suïssa plurilingüe i multicultural

Suïssa té una taxa d'immigrants molt elevada, i un nombre considerable d'aquests immigrants no té cap de les llengües nacionals com a llengua principal.

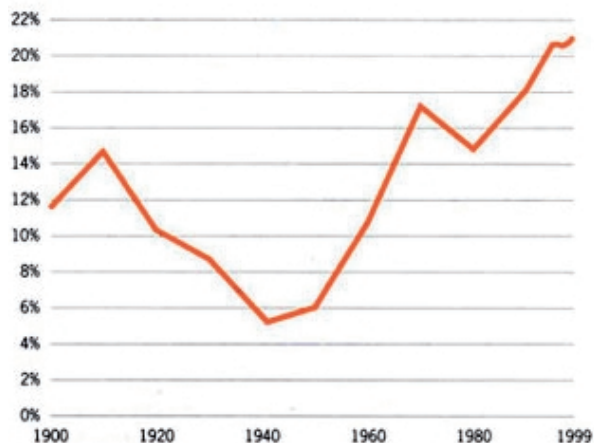
El repartiment dels immigrants és desigual, amb fortes concentracions a la conca del llac Léman, a les regions de Zuric i Basilea, i al Ticino (vegeu el mapa 1).

Cal tenir present que hi ha força diferències entre els estrangers segons el seu origen. D'una banda, els estrangers poden ser considerats establerts, gaudir d'un permís anual, d'un permís de durada curta, o ser sol·licitants d'asil (vegeu el gràfic 2a). De l'altra, els estrangers poden diferir pel que fa a la durada de la seva residència a Suïssa (vegeu el gràfic 2b).

Encara que la nacionalitat i la llengua principal sovint no concorden (hi ha estrangers que parlen les llengües nacionals i suïssos *al·loglots*¹), l'existència de *noves minories lingüístiques*

Gràfic 1

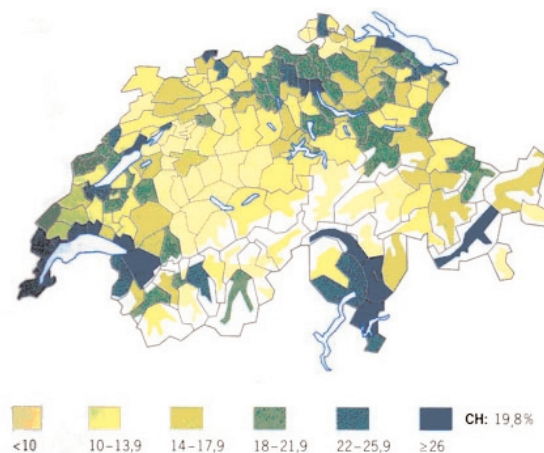
Evolució de la població estrangera resident a Suïssa, 1900-1999

1. Parlants de llengües que no són la del territori.

Mapa 1

Estrangers residents a Suïssa l'any 1999. Percentatge sobre la població resident mitjana

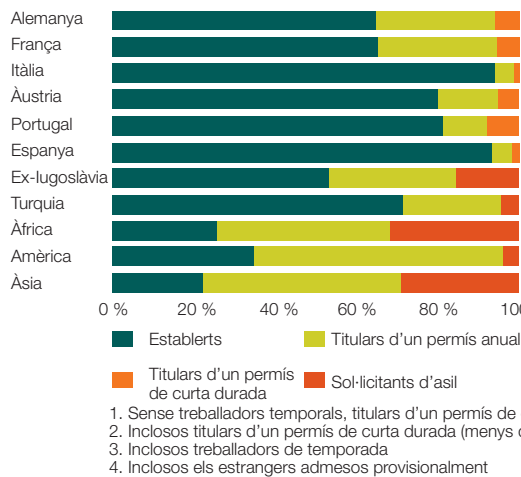
desterritorialitzades, difuses i no reconegudes resulta innegable. El 2000, es tractava sobretot de parlants de serbi i croat (1,4 %), d'albanès (1,3 %), de portuguès (1,2 %), de castellà (1,1 %), d'anglès (1,0 %) i de llengües turques (0,6 %). Totes aquestes comunitats superaven en nombre els parlants de la quarta llengua nacional.

La situació es complica a causa de la realitat lingüística territorialitzada de Suïssa, de manera que les qüestions demogràfiques plantejades en el document de base d'aquest col·loqui han d'analitzar-se separatament per a cadascuna de les regions lingüístiques del país. Efectivament, la Suïssa quadrilingüe es basa en el principi de territorialitat lingüística. En el conjunt del país, les llengües romàniques són minoritàries, ja que la repartició entre les llengües nacionals era, segons el cens de 2000, alemany, 63,7 %; francès, 20,4 %; italià, 6,5 %; romanx, 0,5 %. Tot i això, cadascuna de les llengües nacionals és massivament majoritària en el si de la seva regió lingüística respectiva.

Cal remarcar un fet: encara que la taxa d'al·loglots sigui més gran a les regions francòfona (18,4 %) i italianòfona (16,7 %) que a la regió germanòfona (13,4 %), la llengua local domina més clarament com a llengua d'ús a les dues regions llatines.

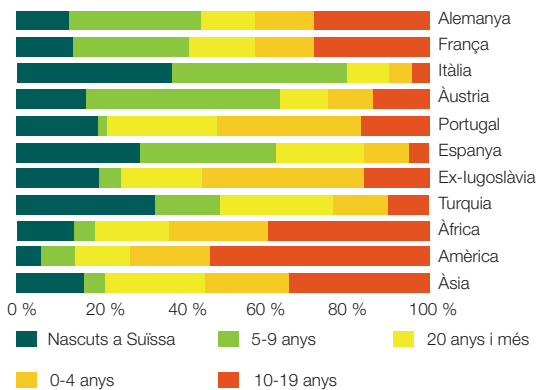
Gràfic 2a

Estatus d'estada segons la nacionalitat l'any 1999

Gràfic 2b

Durada de l'estada segons la nacionalitat l'any 1999

Taula 1

Llengua principal, parlada a casa i a la feina a les quatre regions lingüístiques de Suïssa l'any 2000

Regió de llengua	Llengua principal (%)	Llengua parlada a casa (%)	Llengua parlada a la feina (%)
Alemanya	86,6	89,5	97,8
Francesa	81,6	88,4	97,5
Italiana	83,3	90,6	98,3
Romanxa	68,9	78,4	76,3

Plantejar la qüestió de la integració lingüística dels immigrants equival, en altres termes, a demanar-se si la llengua nacional local és adquirida i integrada en el repertori lingüístic dels migrants. Aquesta qüestió té la seva importància si se sap que els al·loglots de provinença diferent no es reparteixen de manera uniforme a tot el país. A grans trets, pot dir-se que les afinitats lingüístiques juguen un cert paper en la tria de la regió lingüística: els llatins prefereixen les regions de llengua llatina; en canvi, els nombrosos immigrants dels països de l'Est s'agrupen a la Suïssa al·manica per raons econòmiques (vegeu el mapa 2).

De tot plegat se'n dedueix que la Suïssa quadrilingüe, és a dir, caracteritzada per quatre comunitats lingüístiques que, en principi, ocupen cada una un territori lingüístic separat, està en plena mutació vers un país multicultural i plurilingüe en què es barregen parlants d'un gran nombre de llengües diferents. Evidentment, el pes demogràfic i cultural dels al·loglots es fa sen-

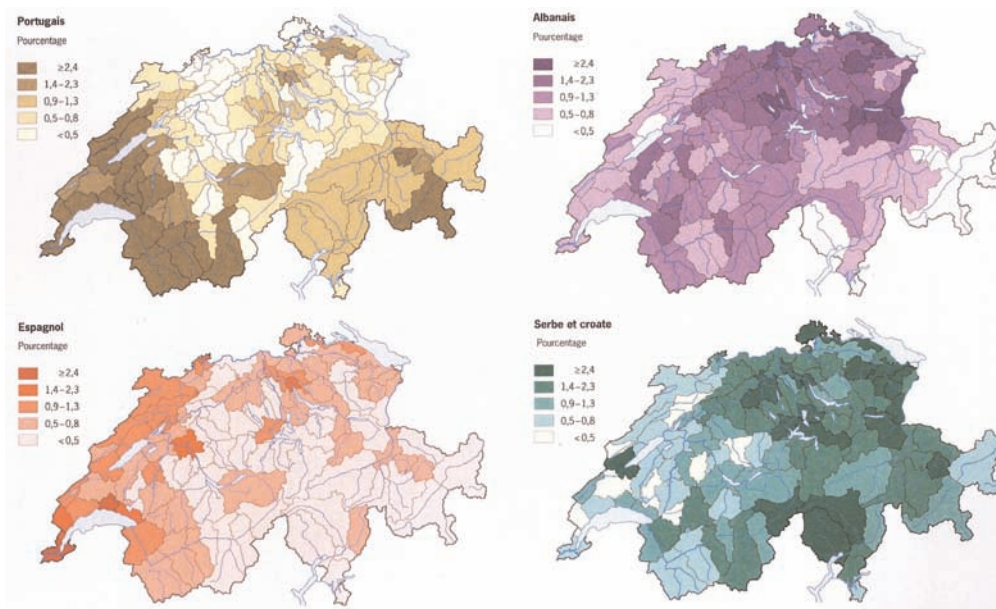
tir particularment a les ciutats on es concentra la migració externa. Així, l'any 2000 les persones que no parlaven la llengua local com a llengua principal representaven el 28 % dels habitants de Ginebra, el 21 % dels de Lausana, el 22 % dels de Basilea, el 22 % dels de Zuric, etc.

Algunes comunitats comencen a desenvolupar institucions pròpies. Després de les escoles angleses i franceses, han aparegut també escoles italianes. En la mesura que les escoles franceses i italianes instal·lades fora dels seus respectius territoris lingüístics accepten alumnat de pares que s'estan a Suïssa durant un període que no és breu, aquestes escoles violen el principi segons el qual la llengua d'escolarització ha de ser obligatòriament la llengua oficial local. En tots dos casos es tracta d'escoles que beneficien sobretot migrants benestants. Per la seva banda, els *treballadors migrants* disposen igualment de les seves associacions, els seus llocs de trobada i, sobretot, de les seves institucions religioses. L'Església sèrbia ortodoxa és la tercera a Suïssa després de les esglésies catòliques i protestants. El nombre de musulmans creix i es construeixen mesquites. L'Assemblea parlamentària, que redacta una nova constitució per a Basilea, proposa reconèixer com a iguals davant la llei totes les comunitats religioses sigui quina sigui la seva tradició d'arrelament a Suïssa.

Entre totes les grans regions urbanes suïsses, l'aglomeració de Basilea es veu particularment afectada per aquestes mutacions socials en la mesura que, a més dels factors anomenats, constitueix una conurbació trinacional —ja que les ciutats de Basilea a Suïssa, de Lörrach a Alemanya i de Saint-Louis a França formen part d'una sola aglomeració urbana— i està travessada per la frontera lingüística entre el francès i l'alemany.

Mapa 2

Població resident segons la llengua principal l'any 2000: llengües no nacionals

Així, a la ciutat de Basilea, la presència del francès es veu sensiblement reforçada pels milers d'alsacians (principalment francòfons, o en alguns casos bilingües) que travessen quotidianament la frontera per venir-hi a treballar a la indústria i al comerç. Al llarg d'aquests darrers anys s'han realitzat diverses recerques per analitzar els comportaments lingüístics dels al·loglots a Basilea. A tall d'exemple, n'exposarem dos resultats destacables:

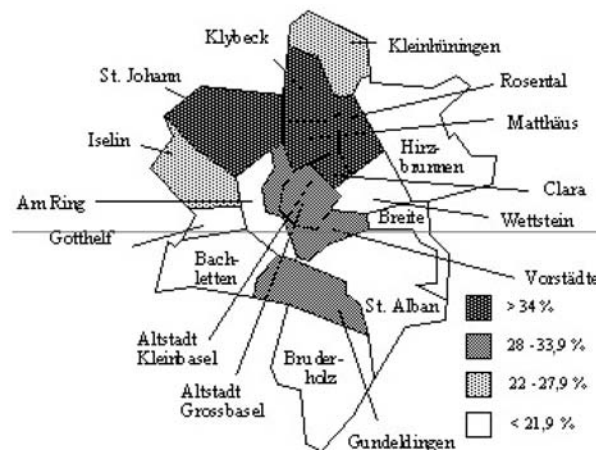
a) *Els al·loglots no formen «illots» unilingües.* Certament, com a totes les grans ciutats, la concentració d'al·loglots varia d'un barri a l'altre. Aquesta concentració és particularment alta als barris obrers, i clarament més feble als barris on viuen la classe mitjana i alta. A Basilea, els extrems són el 35,8 % del barri de Klybeck, i el 10,7 % del de Bachletten.

No obstant això, s'imposa una segona constatació: als barris amb una gran concentració d'al·loglots, hi conviuen persones d'origens diferents i que parlen llengües diferents; fins i tot considerant la distribució dels lusòfons, no hi ha cap tendència vers la constitució d'illots turcòfons, serbòfons, italianòfons, etc. Si s'analiza la repartició dels grups lingüístics segons els barris, queda clar que l'agrupament es fa més aviat segons criteris socials (migrants amb un període d'estada i una inserció socio-

professional semblants) que no pas segons criteris ètnics o lingüístics.

Mapa 3

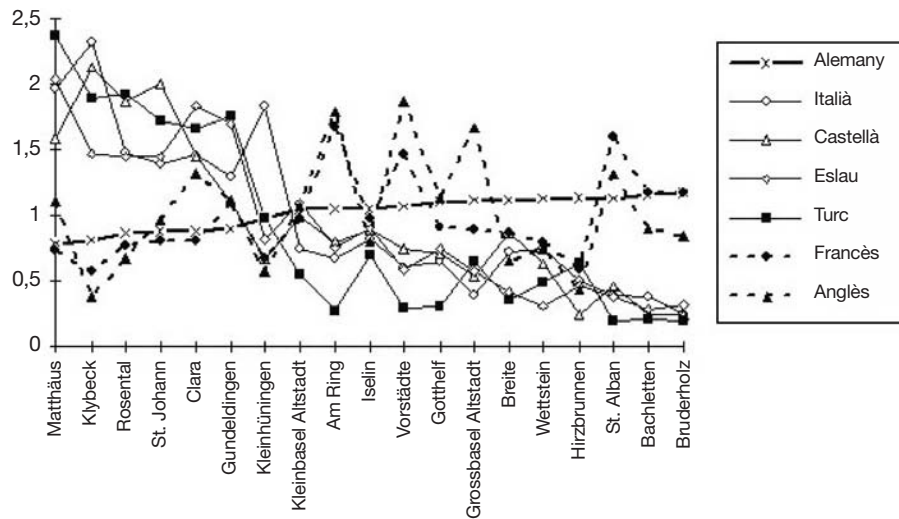
Distribució de població al·loglota a Basilea per barris l'any 2000

FONT: OFS, Cens federal.

Gràfic 3

Distribució (densitat) de locutors de les llengües d'immigració més parlades a Basilea per barris l'any 2000

FONT: OFS, Cens federal.

No és el fet de ser turcòfon, ni tan sols el fet de ser alloglot, el que determina la preferència per determinats barris, sinó la disponibilitat i els preus dels lloguers. El mapa 4, que mostra el repartiment dels principals grups religiosos, presenta una constatació semblant.

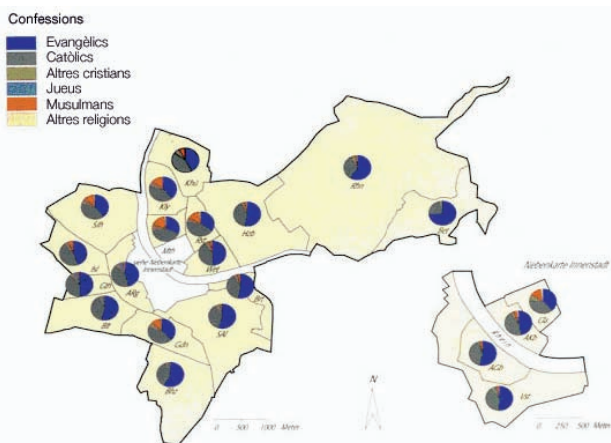
b) *La majoria dels al·loglots desenvolupen competències plurilingües, que exploten de manera eficaç segons cada situació.* El nombre de bilingües o plurilingües que hi ha entre els migrants és molt alt, la qual cosa representa, a més, un avantatge

econòmic important per al país d'acollida (Lüdi, 1997). Així, la parlant francòfona representada en el gràfic 4 diu que parla francès com a L1; alemany i anglès com a L2 i L3, totes dues apreses a l'escola; alemany de Suïssa com a L4, adquirida en contacte amb la població d'acollida en el medi natural; i grec com a L5, adquirida en el si d'una parella. Aquest cas no és ni de bon tros excepcional, i val a dir que, a més a més, la parlant té perfectament consciència d'utilitzar les diferents varietats del seu repertori de manera molt funcional, tal com palesa el gràfic 4.

No cal dir que aquest és un cas de plurilingüisme funcional, que no exigeix ni competències equivalents en les diferents varietats, ni un sol i únic model d'adquisició. Efectivament, segons la nostra definició, una persona es considera plurilingüe si se

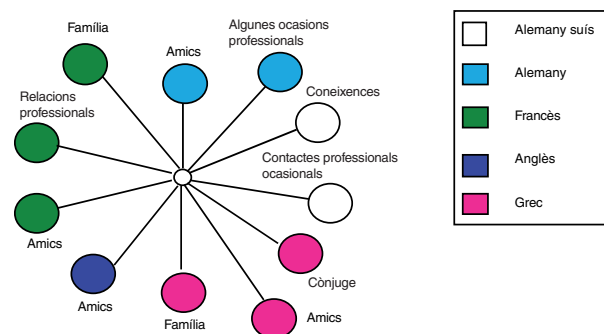
Mapa 4

Distribució de les confessions religioses a la ciutat de Basilea l'any 1990

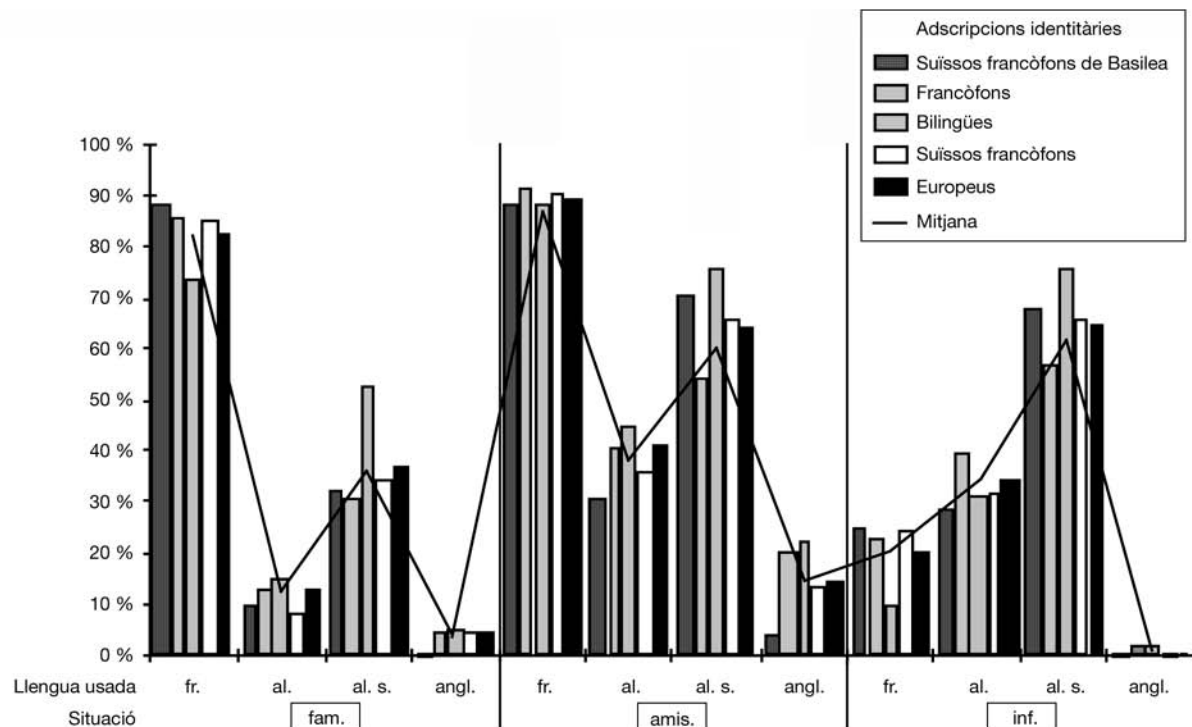

Gràfic 4

Xarxa lingüística d'una informant francòfona a Suïssa

Gràfic 5

Tria de llengua segons la situació i les adscripcions identitàries

Fam. = família; amis. = amistats; inf. = informació al carrer
 Fr. = francès; al. = alemany; al. s. = alemany suís; angl. = anglès
 FONT: Enquesta del Fons Nacional (1987-1988).

serveix regularment, en la vida quotidiana, de dues (o més) varietats lingüístiques i si és capaç, en cas necessari, de passar ràpidament d'una a l'altra, independentment de les modalitats d'adquisició, del grau de domini o de la distància entre les llengües en qüestió (Lüdi i Py, 2003).

En un altre punt de les nostres enquestes (Lüdi, 1995) vam correlacionar la tria de la llengua, la situació i les adscripcions identitàries dels informants. Sintetitzant, es pot dir que les diferències més grans en la tria de la llengua es deuen a les restriccions imposades per la situació comunicativa (el repertori d'interlocutors i interlocutores)² o, més precisament, a la percepció de les obligacions («els de Basilea no saben francès, per tant cal utilitzar l'alemany o l'alemany de Suïssa»). A això cal afegir-hi, certament, les diferències, menors però sovint significatives, entre els grups de persones que reivindiquen una identitat francòfona purista, una identitat regional francesa, una de migrant, bilingüe, etc.

2. Les categories representades en el gràfic són «a la família» (fam.), «amb els amics» (amis.) i «per demanar una informació al carrer» (inf.).

2. Política educativa i integració lingüística

En principi, i atès que a Suïssa la política educativa és una competència cantonal, cada cantó és lliure a l'hora d'organitzar la seva política particular pel que fa a l'escolarització dels infants migrants, igual com ho és pel que fa a la política lingüística en els serveis administratius. En general, només s'admet la llengua oficial local; però l'escola tolera, i algunes vegades afavoreix, les classes de llengua d'origen per als nens migrants, malgrat que aquestes, en general, són totalment a càrrec de la comunitat d'origen i dels pares.

De tota manera, la conferència dels directors cantonals de la instrucció pública (CDIP) fa temps que és sensible als problemes d'escolarització dels infants al·loglots. Aquesta sensibilitat s'ha vist incrementada recentment pels resultats de l'enquesta PISA sobre les capacitats de lectura del jovent, que mostra clarament l'impacte de la proporció d'infants al·loglots sobre els resultats globals en els cantons suïssos.

Des de 1985, la CDIP publica unes Recomanacions pel que fa a l'escolarització dels infants en llengua estrangera. Els seus articles clau, en la versió aprovada el 24 i 25 d'octubre de 1991, són:

- La CDIP reafirma el principi segons el qual és important integrar tots els infants de llengua estrangera que viuen a Suïssa a les escoles públiques i evitar així qualsevol discriminació. Subratlla que la integració s'ha de dur a terme sobre la base del respecte del dret de l'infant al manteniment de la llengua i la cultura del país d'origen.

- La CDIP recomana als cantons:

- Proposar des de preescolar l'ensenyament gratuït de la llengua local habitual i donar suport als esforços empresos per a la promoció de la llengua d'origen.

- Facilitar l'admissió directa dels alumnes que acaben d'arribar a les escoles [...], tot organitzant classes de suport i de llengua gratuïtes per a ells.

- Tenir en compte en la mesura adient l'allofonia i els coneixements suplementaris en la llengua i la cultura del país d'origen en el marc de l'avaluació de l'alumnat, durant les decisions que es prenen sobre la promoció i la selecció. És molt important d'evitar que l'alumnat de llengua estrangera sigui desplaçat a les classes d'ensenyament especialitzat en les quals hagi de repetir un any escolar només a causa de les mancances en la llengua d'ensenyament.

- Preparar els ensenyants, en el marc de la seva formació i durant les classes de perfeccionament, per tal que puguin fer-se càrrec dels infants estrangers en classes multiculturals, i promoure la col·laboració entre el professorat estranger i l'autòcton.

- Tenir en compte les necessitats dels infants de llengua estrangera i les exigències d'una educació intercultural per a tot l'alumnat durant l'elaboració de mitjans i materials didàctics, de plans d'estudis i de graelles horàries.

- Tenir en compte les necessitats dels infants de llengua estrangera i de la seva família en el marc de l'organització escolar.

- Integrar, en la mesura que sigui possible, almenys dues hores setmanals de classes de llengua i cultura dins l'horari escolar, mantenir adequadament aquest ensenyament i consignar en els butlletins de notes escolars la freqüència i eventualment els resultats obtinguts.

L'any 1998 es reprenen i aprofundeixen aquestes recomanacions en la tesi 4:

Els cantons respecten i encoratgen les llengües presents en la població escolar i les integren en els horaris/plans d'estudis. Es recomana:

- Integrar en els plans d'estudis i horaris l'ensenyament de les diverses llengües d'origen.

- Coordinar aquest ensenyament amb les altres disciplines del programa escolar.

- Revalorar aquest ensenyament en el quadre d'una pedagogia de llengües comuna, «integrada» i, eventualment, obrir-la als alumnes autòctons.

- Introduir i avaluar noves formes d'ensenyament de suport en la llengua nacional local.

- Començar aquest ensenyament a primària i continuar-lo a secundària.

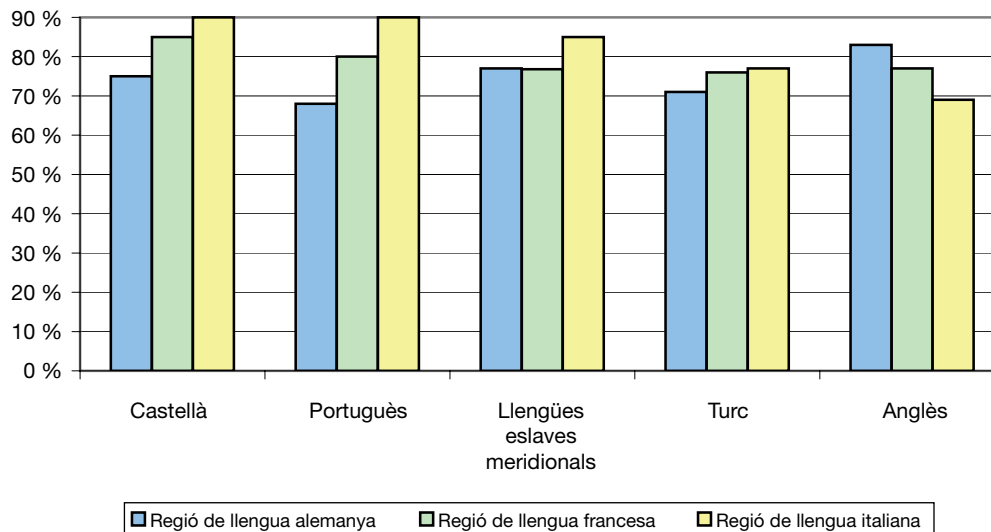
Val a dir, amb tot, que la realitat escolar és menys brillant. És cert que les escoles pilot, per exemple el model de St. Johann a Basilea o en certs barris de Zuric amb una alta concentració d'al·loglots, demostren que una política com aquesta pot ser molt eficaç. Però són excepcions. Molt sovint, els sistemes educatius descuiden tant les llengües d'origen com el suport adequat de la llengua d'acollida. Igualment, els coneixements de la llengua d'acollida de nombrosos infants al·loglots són (o són jutjats) deficitaris. Conseqüentment, l'alumnat al·loglot està clarament sobre-representat en les classes especials, destinades als infants menys dotats. Si hem de creure els indicadors, la integració lingüística dels infants dels immigrants només funciona mitjanament bé. Aquesta constatació pot tenir conseqüències en un país extremament reticent a concedir la naturalització de les persones que s'anomenen insuficientment aculturades (el dret a la ciutadania és responsabilitat de les comunitats locals i sovint es concedeix mitjançant votacions populars). De fet, diverses onades d'animadversió vers els estrangers han caracteritzat la política suïssa dels darrers decennis. D'això en resulta un estatus precari per a nombrosos estrangers.

Aquests fets semblen contradir un estereotip segons el qual, tradicionalment, la integració de les poblacions al·loglotes a Suïssa era sempre excel·lent. Tanmateix, un altre indicador permet concloure que la integració lingüística dels al·loglots funciona més aviat bé. Es tracta de la proporció de persones al·loglotes que fan servir les llengües d'acollida respectives en la vida quotidiana. En els cens federals de la població de 1990 i 2000, cada persona havia d'indicar quines eren les llengües que parlava habitualment amb la família, a la feina o en la seva formació. Ja hem vist que les taxes d'ús de la llengua d'acollida són particularment elevades a les regions llatines, i això malgrat una proporció important d'al·loglots, sobretot a la Suïssa francòfona. El gràfic següent presenta les taxes d'integració de la llengua d'acollida en els repertoris individuals segons la regió lingüística i la llengua d'origen.

No sorprèn que la taxa d'integració de la llengua d'acollida sigui més important en públic que en privat. Ja hem comentat abans les diferències entre les regions lingüístiques; el que és pertinent de comentar aquí són les proporcions —que varien d'una llengua d'origen i d'una regió lingüística a una altra— de bilingüisme potencial dels immigrants. En qualsevol cas, si es considera el bilingüisme com la prova per excel·lència d'integració (però no d'assimilació!), se'n dedueixen processos d'integració molt avançats. No oblidem que les xifres comprenen també les persones immigrades molt recentment o que viuen en situacions de guetització.

Gràfic 6

Integració de la llengua local en el repertori de llengües parlades a casa i/o a la feina o a l'escola pels locutors de les cinc llengües no nacionals més representades a Suïssa, segons la regió lingüística i la llengua principal l'any 2000

3. L'aparició de noves pràctiques lingüístiques

La presència massiva d'alloglots i el seu bilingüisme tenen un impacte visible sobre les pràctiques lingüístiques que es poden observar a les ciutats multilingües. Més enllà del fet ja comentat que els immigrants triïn la llengua en funció de les necessitats comunicatives i de la pertinença identitària, aquí ens interessa destacar dos fenòmens totalment diferents: d'una banda, l'aparició de maneres de parlar bilingüe entre els immigrants, sobretot de la segona generació; de l'altra, el fet que la població d'acollida demostra una adquisició, sovint difusa, de determinades llengües d'origen dels migrants.

Als carrers de Zuric o de Basilea, als trens de rodalies o als patis de l'escola, sovint se senten converses com la següent, referida per Franceschini (1998, p. 59 i s.):

A: *—Perché meinsch che se tu ti mangi Emmentaler o se tu ti mangi una fontina isch au en Unterschied, oder? Schlussändlich è sempre dentro li però il gusto isch andersch.*

[Perquè vols dir que si menges formatge *Emmentaler* o si menges una Fontina també hi ha alguna diferència, oi? Al capdavant sempre és a dins però el gust és diferent.]

B: *—È vero!*
[És veritat!]

Qui parla d'aquesta manera és en general un migrant de segona generació, nascut i/o escolaritzat a Suïssa, però amb un

fort arrelament en la llengua i cultura d'origen. Tots els especialistes estan d'acord que el fragment no constitueix pas una mostra de domini deficient d'alguna de les llengües en contacte. Normalment, les competències d'aquests joves en les dues llengües són bones, prou bones, en tot cas, per permetre'ls comunicar-se amb els membres de les dues comunitats respectives, en un «mode unilingüe» amb el mínim d'interferències de l'altra llengua. El «parlar bilingüe», és a dir, el fet d'alternar ràpidament una llengua amb una altra, és una tria de llengua conscient i no pas un darrer recurs. Els joves italianòfons fins i tot li han donat un nom: l'«italo-schwyz» («italoalemany suís»). També practiquen maneres de parlar semblants els joves turcs, els joves espanyols, etc. Aquests parlars segueixen a més regles *gramaticals* i el seu ús és molt funcional, bé perquè les alternances de codi poden accomplir funcions *locals* (com ara marcar una citació, assenyalar un canvi d'interlocutors, indicar insistència, etc.), bé perquè el parlar bilingüe com a tal funciona com un emblema d'una pertinença cultural i lingüística doble.³

Però no tots els migrants accepten tan fàcilment aquestes maneres de parlar. La interpretació dels qui les rebutgen es deu a tra-

3. Peter Auer (1998, 1999) distingeix terminològicament entre *code-switching* («alternança de codi») per a les primeres funcions i *code-mixing* («barreja de codi») per a les segones. Al meu parer, no es tracta d'una dicotomia clara, sinó més aviat d'un continuum que una oposició terminològica perill d'amagar. Jo mantinc, doncs, el terme alternança de codi per als dos fenòmens.

dicions mil·lenàries que preconitzen la puresa i denuncien la «barreja» i el «mestissatge» sigui quin sigui, en el pla de les llengües, les ètnies, els estils, etc. Entre els francòfons de Basilea, l'acceptació d'aquests fenòmens i la reticència es correlacionen amb les reivindicacions identitàries encara més clarament que les tries de llengua que comentàvem més amunt. Per alguns d'aquests francòfons, enunciats com ara «Je suis vraiment trop *faul* [aproximadament 'mandrós'] pour sortir» són estigmatitzadors, i constitueixen un índex de pèrdua de la llengua imminent: «penso que hi ha un perill de degeneració de la llengua, si s'immergeix massa en una altra cultura i en una altra llengua». D'altres, en canvi, reconeixen parlar d'aquesta manera sense orgull ni vergonya. Per ells, la «barreja» connota una certa complicitat entre els interlocutors i representa una marca de la condició migrant viscuda de manera completament satisfactòria. Alternar llengües seria, en altres termes, més un emblema que un estigma. En cert sentit, aquesta manera de parlar marca, doncs, com en el cas dels joves italians, una identitat plural i una integració reeixida, que no s'ha de confondre amb una assimilació lligada a una pèrdua de la llengua i la cultura d'origen.

Afegim, per tal que quedi ben complet, un altre fenomen que caracteritza les pràctiques lingüístiques dels immigrants des de la primera generació. Un exemple típic:

Nos hemos ido integrando bastante bien en la sociedad suiza [...] yo en particular, puesto que en seguida he hecho partida de sociedades, cosas, he hecho partida de la Asociación o sea del grupo, de la Federación, del grupemento de fútbol corporativo de Neuchâtel, en el cual he estado 12 años.

La persona que parla és un espanyol de la primera generació a Neuchâtel. Calcs com ara *hacer partida de i grupemento* testimonien el contacte prolongat amb el francès. En termes psicolingüístics, es tracta de «reestructuracions» de la llengua d'origen sota el pes de la llengua d'acollida. S'assemblen molt a les interferències observades en el parlar de la segona generació (vegeu Quilis *et al.*, 1982), però apareixen, aquí, en l'ús de la generació dels pares. Recerques quantitatives que condueixen cap a la detecció i l'acceptabilitat de formes semblants han demostrat que el nostre exemple no és un cas aïllat, sinó que nombrosos variants de contacte són acceptades per la comunitat hispanòfona local (Grosjean i Py, 1991). En una concepció variacionista de la llengua espanyola, algú podria parlar d'un «espanyol de Neuchâtel».

Si el contacte amb la llengua d'acollida pot tenir un impacte en les pràctiques de la llengua d'origen, el mateix passa amb la presència massiva d'al·loglots d'una certa llengua en les pràctiques lingüístiques de la comunitat local. Això és particularment destacat en el cas de l'italià a les grans ciutats alemanyes i sobretot a Basilea. Per començar, n'hi ha prou de passejar-se per la ciutat per fer-se una idea de la presència de llengües de la mi-

gració, sobretot de l'italià,⁴ en la vida pública de Basilea: cartells, noms de restaurants i de botigues, d'escoles, etc. D'altra banda, l'italià és utilitzat sovint com a *llengua franca* entre els treballadors migrants d'origens diferents, i entre aquests i els seus superiors jeràrquics a la Suïssa al·manica. Els migrants aprenen de vegades l'italià (llengua sense cap estatus oficial en aquesta regió) abans que l'alemany o l'alemany suís (Franceschini, 1999). Fins i tot, als barris de Basilea amb taxes elevades de migració italiana, els parlants de la llengua local han desenvolupat espontàniament coneixements més o menys rudimentaris d'aquesta llengua. Aquest acostament lingüístic naixent —que reproduceix en certa mesura l'adquisició massiva de la llengua d'acollida pels italianòfons anomenada més amunt— pot a més explicar un fenomen sorprenent d'entrada. Efectivament, els joves germanòfons sense orígens italians es permeten a vegades participar en les interaccions en *italosuís*, i demostren així l'atractiu que té el fet de pertànyer a grups (o a bandes juvenils) bilingües i biculturals.⁵ Un fenomen similar sembla dibuixar-se pel que fa a les altres llengües, començant pel turc —cal tenir en compte que dos dels jugadors de futbol més prestigiosos de Suïssa i pilars de l'equip nacional, els germans Yakin, són d'origen turc.

4. Perspectives

«Nuestra generación es testimonio de la liberación definitiva de la lengua de sus constricciones de espacio y de tiempo», deia fa uns quinze anys un dels grans especialistes mundials en minories lingüístiques (Mackey, 1986, p. 11). Les xifres citades demostren que la composició pluriètnica de la societat suïssa és una realitat ben certa. Rex *et al.* (1987, p. 9) subratllen que les societats europees modernes han d'acceptar per a diverses generacions que «apart from citizens of states of the normal sort [...] there are whole communities maintaining links with two countries or living in a diaspora which is a more important focus for identity than nationality»,⁶ i en conclouen l'aparició d'una nova identitat migrant (European Science Foundation, 1988, p. 8). Benattig insisteix, per la seva banda, en una certa erosió dels valors i les normes tradicionals, erosió que afavoreix «l'aparició de grups minoritaris que busquen una nova identitat i unes pràctiques culturals renovades» (Benattig, 1987, p. 6).

4. Malgrat el seu estatus de llengua nacional, no és pas per això que l'italià té una presència tal, sinó en tant que és llengua d'immigració.

5. Ben Rampton (1997) ha observat un fenomen semblant entre els joves anglesos que se serveixen de fragments de llengües de la immigració; parla de «language crossing».

6. «[...] a més de ciutadans d'estats del tipus normal [...] hi ha comunitats senceres que mantenen lligams amb dos països o que viuen en una diàspora que és un focus d'identitat més important que no pas la nacionalitat.»

Malgrat tot, continua la controvèrsia pel que fa a la qüestió de saber si les nostres economies modernes afavoreixen l'erosió de fronteres i d'identitats «nacionals» o si al contrari pressuposen una nova forma de cultura central i d'estat centralitzat (European Science Foundation, 1988, p. 15), la qual cosa disminuiria la voluntat política general i augmentaria molt el preu que s'ha de pagar pel manteniment d'una identitat bilingüe i bicultural. Hom ha qüestionat obertament si «el bilingüisme actiu que preconitzen els països com ara Suècia és [...] realment un objectiu a l'abast de tots els països d'acollida», pel que fa als «mitjans organitzatius, materials, pedagògics, financers importants i pel que fa a una cooperació continuada entre els països d'acollida i el país d'origen», que pressuposa l'organització d'un veritable ensenyament paral·lel (Benattig, 1987, p. 73). Conseqüentment, és molt difícil pronosticar el desenvolupament futur de les comunitats migrants que existeixen actualment en tots els països europeus.

No és pas menys cert que dos moviments semblen actualment irreversibles: el de la sedentarització de la població migrant i el de l'*ethnic revival*; aquests dos corrents tendeixen a combinar-se en nombrosos casos. Així doncs, sembla desitjable discutir la legitimitat de l'oposició tradicional entre «migrants» i «ciutadans» (UNESCO, 1982, p. 7, 318 i s.) i parlar, almenys potencialment, de les comunitats migrants en termes de minories lingüístiques, a fi de permetre'ls superar l'esvoranc entre dos universos culturals i lingüístics incompatibles, i a fi de donar als migrants la sensació d'estar asseguts no pas entre dues cadires que representen les llengües i cultures d'origen i d'acollida, sinó més aviat en una tercera cadira situada entre les altres dues, és a dir en una identitat bilingüe i bicultural. No és fàcil del tot d'assumir que s'és un àrab-de-Ginebra, un turc-de-Basilea, un espanyol-de-Neuchâtel o un italià-de-Zuric davant les societats d'acollida —però també sovint d'origen— que no accepten fàcilment l'alteritat i que confonen massa ràpidament qualsevol diferència amb una alteració, percebuda com a índex de deteriorament. En altres paraules, és d'importància vital per als migrants que les societats que els engloben acceptin el bilingüisme i el biculturalisme com un valor positiu. La resposta a aquest dèficit no pot ser una educació intercultural només per als infants dels migrants, sinó per al conjunt de les societats europees.

Bibliografia

- AUER, Peter (1998). *Code-switching in conversation*. Londres: Routledge.
- (1999). «From codeswitching via language mixing to fused lects: Toward a dynamic typology of bilingual speech». *International Journal of Bilingualism*, núm. 3, p. 309-332.
- BENATTIG, Rachid (1987). *Les migrants en Europe: Quel avenir éducatif et culturel?* París: L'Harmattan.
- CADIOT, Pierre (1987). «Les mélanges de langue». A: VERMES, G.; BOUTET, J. [ed.] (1987). *France, pays multilingue*. París: L'Harmattan, p. 50-61. 2 v.
- EUROPEAN SCIENCE FOUNDATION (1988). *Final Report Additional Activity on Migration*. Estrasburg. [Dactilografiat]
- FRANCESCHINI, Rita (1998). «Code Switching and the notion of code in Linguistics: proposals for a dual focus model». A: AUER, P. [ed.]. *Code-switching in conversation*. Londres: Routledge, p. 51-72.
- (1999). *Italiano di contatto: Parlanti occasionali e riattivazioni di conoscenze non focalizzate*. Basilea: Habilitationsschrift.
- GROSJEAN, François; PY, Bernard (1991). «La restructuration d'une première langue: L'intégration de variantes de contact dans la compétence de migrants espagnols à Neuchâtel (Suisse)». *La Linguistique*, núm. 27, vol. 2, p. 35-60.
- LÜDI, Georges [et al.] (1995). *Changement de langage, langage du changement: Aspects linguistiques de la migration interne en Suisse*. Lausana: L'Age d'Homme.
- (1997). *Le paysage linguistique de la Suisse*. Berna: Office Fédéral de Statistique. [Statistique de la Suisse. Recensement fédéral de la population 1990]
- (1998). *Quelles langues apprendre en Suisse pendant la scolarité obligatoire*. Berna: CDIP. [Informe d'un grup d'experts de la Commission Formation Générale per elaborar un «concepte general per a l'ensenyament de les llengües a Suïssa» a la Conférence Suisse des Directeurs Cantonaux de l'Instruction Publique]
- LÜDI, Georges; PY, Bernard (2003). *Être bilingue*. 3a ed. Berna: Lang. [1a ed. 1986; 2a ed. completament revisada 2002]
- LÜDI, Georges; WERLEN, Iwar (2005). *Le paysage linguistique en Suisse*. Neuchâtel: Office Fédéral de Statistique. [Statistique de la Suisse. Recensement fédéral de la population 2000]
- MACKEY, William F. (1986). «Lenguas y educación en el mundo contemporáneo». A: SIGUÁN, Miquel [coord.] (1986). *Las lenguas minoritarias y la educación*. Barcelona: Publicacions de l'ICE, p. 7-19.
- QUILIS, A. [et al.] (1982). *Interferencias lingüísticas en el habla de los niños españoles emigrantes en Francia*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
- RAMPTON, Ben (1997). *Language Crossing and the Redefinition of Reality: Implications for Research on Codeswitching community*. Londres: King's College. (Paper; 5)
- REX, John; JOLY, Daniele; WILPERT, Czarina (1987). *Immigrant Associations in Europe*. Aldershot: Gower.
- UNESCO (1982). *Living in two cultures: The socio-cultural situation of migrant workers and their families*. París: UNESCO Press; Londres: Grover.